

אתר החכמה

באוהלי

רבותינו

נשיאנו

כ"ק אדמו"ר הזקן

בבר־מצווה נרשם ב"חברה קדישא" בתואר "תנא ופליג"

כשמלאו לרבנו הזקן י"ג שנה, קיבלוהו בתור חבר בחברה קדישא ורשמוהו בפנקס הנ"ל בתוארים גדולים "תנא ופליג"¹.

פעם דיבר דיבר הרבי ה"צמח צדק" אודות התואר "תנא ופליג" בו הוכתר רבנו הזקן בפנקס של ליאוזנה, ואמר:

הערוך² מביא על המאמר רב תנא הוא ופליג, שלושה מאמרי חז"ל, בהם מוכתר רב בתואר תנא:

אוצר החכמה

(א) במסכת ברכות³ בעניין הודאה תחלת סוף.

(ב) במסכת שבת⁴ בעניין מילה וטבילה.

(ג) במסכת כתובות⁵. והסביר על דרך החסידות בעבודה. כשחזרו על הדברים לאחר מכן לפני רבנו הזקן, אמר: ברוך השם שאני שומע זאת, ההדרכה הצליחה.

(ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמוד 175)

1. "בית רבי" פרק א.

2. בערך רב (הראשון) בשם רב האי גאון. וכן הביא גם בספר יוחסין מערכת אמוראים ערך אבא (השני). וראה גם-כן יד מלאכי כלל תקנג, ובתולדות תנאים ואמוראים (לר"א הימאן) ערך אבא (השלישי).

3. מט, א.

4. קלה, ב. לפי גירסת רה"ג.

5. פא, א.

[מח"ס 1234567]

כנסייה של גדולי הדור

במסיבת הבר-מצווה של רבנו הזקן בשנת תקי"ח, השתתפו גאונים ולמדנים רבים מוויטבסק, פולוצק ומינסק.
[אוצר החכמה]

היתה זו כנסייה של סנהדריה גדולה. בין הנאספים בלטו שלושה גאונים מראשי הראשים: דודו של רבנו הזקן – גיס אביו – הגאון רבי יוסף יצחק שהיה מפורסם בכל הגליל בתור העילוי מטשאריי, הגאון רבי משה ראובן בנו של הגאון האדיר רבי אברהם זאב מבשינקוביץ שמילא מקום אביו בישיבה הגדולה שבבשינקוביץ והגאון רבי אברהם מאיר תלמידו המובהק של בעל "סדר הדורות".

אביו של רבנו הזקן רבי ברוך וסבו רבי משה חגגו אז שבעת ימי המשתה ובכל יום היתה סעודת מצווה עם הרבה חידושי תורה.

חידושי התורה של רבנו הזקן עלו על כולם. כל הגאונים הסמיכוהו והכתירוהו בתואר "רב". ותואר זה נרשם בפנקס החברה קדישא בתור זכרון לדורות.

(ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 58)

שאלות ותשובות – עם הגאונים שנכחו בבר-מצווה

בין הגאונים הקרובים והאורחים שנכחו בחגיגת הבר-מצווה היה כאמור גם דוד רבנו הזקן הגאון רבי יוסף יצחק העילוי מטשאריי שרבנו הזקן היה מיודד אתו מאוד.

עם כל הגאונים שנכחו בבר-מצווה, התכתב רבנו הזקן בשאלות ותשובות שונות.

החסיד הגאון רבי יצחק-אייזיק האב-בית-דין מוויטבסק סיפר שנמצאו אצלו שלושה כרכים כתב יד שהעתיק מתוך כתבי רבי יהודה לייב – הדוד מהרי"ל – אחיו של רבנו הזקן, תשובותיו של הרבי על השאלות מהגאונים שהיו נוכחים בחגיגת הבר-מצווה שלו.

(ספר השיחות קיץ ה' ש"ת עמ' 78)

כ"ק אדמו"ר האמצעי

התחלת הנחת תפילין

בילדותו היה לו לאדמו"ר האמצעי מלמד שלמד אתו ללא הפסק ורק לחגים נסע למשפחתו, וקודם נסיעתו היה נכנס לאדמו"ר הזקן שנהג לבקשו לשוב ולחזור אחר החגים.

בערב ראש השנה תקמ"ז עמד המלמד לנסוע כדרכו, ונכנס לרבנו הזקן ויצא בפליאה מדוע שינה הרבי ממנהגו ולא ביקשו לשוב אחר החגים. כשהגיע הזמן שקל בדעתו אם לחזור אם לאו, ולבסוף החליט לנסוע ויהי מה.

בהגיעו לליאזונה נכנס לחדרו של אדמו"ר האמצעי ופתח בשיחה בדברי תורה ונוכח שאין הוא מסוגל לעמוד על עומק דבריו של אדמו"ר האמצעי ולימודו נעלה באין ערוך מכפי שלמד בשנה שעברה.

לשאלתו הסביר לו אדמו"ר האמצעי שבחודש תשרי החל בהנחת תפילין, וקודם שהניחם בירכו רבנו הזקן שתפילין של יד יפעלו בו פתיחת הלב ותפילין של ראש פתיחת המוח, ומאז נשתנו אצלו כל ענייניו בתכלית שינוי.

(מגדל עוז (להר"י מונרשיין) עמ' קפה)

חגיגת הבר־מצווה

ידועות ומפורסמות "תקנות ליאזונה דשנת תקמ"ג"¹, שבחודש חשוון אסור לאף חסיד לבוא לליאזונה ובחודש כסלו מותר לבוא רק לשבת מברכים החודש טבת. ואילו בשנת תקמ"ז הכריזו עוד בשבת תשובה, שמכיוון שבחודש כסלו

1. ראה התמים חוברת שניה עמוד ל"ב ואילך.

שבאותה שנה תמלאנה שלוש עשרה שנה לבנו הגדול של רבנו הזקן, ורבנו האמצעי יהיה לבר-מצווה – מודיע רבנו הזקן בתור יוצא מן הכלל:

(א) חסידים רשאים לבוא לליאוזנה בחודש חשוון לשבת מברכים כסלו.^[אוצר החכמה]

(ב) מותר לבוא לשבת שלפני הבר-מצווה.

(ג) מותר לבלות שם גם בשבת שאחרי הבר-מצווה.

(ד) רשאים לבוא לחגיגת הבר-מצווה.

(ה) על הבאים לשבת מברכים כסלו, לעזוב את ליאוזנה מיד לאחר השבת.

(ו) הבאים לשבת שלפני הבר-מצווה מותר להם לבלות בליאוזנה עד השבת שאחרי הבר מצווה ועד בכלל.^[מח"ס 1234567]

(ז) על כל האורחים לעזוב את ליאוזנה מיד לאחר השבת שלאחר הבר-מצווה. ההכרזה והתקנות הופיעו במודעות מיוחדות שפורסמו בכל המנינים של חסידי חב"ד בכל הערים והישובים.

בשלוש השבתות, פרשת חיי שרה, פרשת תולדות שלפני הבר-מצווה ופרשת ויצא שאחרי הבר-מצווה, אמר רבנו הזקן תורה פעמיים בכל שבת.

ביום החמישי – ט' בכסלו תקמ"ז – הודלקו נרות רבים בבית הכנסת הגדול ועם השכמת הבוקר התחילו להתפלל. ברחבת החצר שליד בית המדרש הקימו שלושה קירות וגג לשם הארחת האורחים המרובים.

לקריאת התורה עלה רבנו הזקן על הבימה וקרא בעצמו בתורה. אחרי העליות של כהן ולוי לקח לעצמו את העלייה השלישית וברך ברכת "שפטרני" בשם ומלכות.

אחר סיום התפילה אמר רבנו הזקן:

"כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו"². המושגים "לקח" ו"טוב" מכוונים, לפי חכמינו ז"ל, לתורה.

לכאורה מהו כפל הלשון "תורתי אל תעזבו"?

2. משלי ד. ב.

"לקח" – גליא שבתורה, כלומר דיני התורה, חכמתו יתברך. רש"י מפרש לקח – לימוד. לימוד – מלשון "מלמד הבקר". דיני התורה מוכרחים לקיימם בקבלת-עול וזהו חכמתו יתברך. וזהו מה שהתרגום מפרש "לקח" – מדעא.¹²³⁴⁵⁶⁷

"טוב" – פנימיות התורה. הסוד הכמוס שבכל התורה.^{אוצר החכמה}

"כי לקח טוב נתתי לכם" – תורה ניתנה במתנה, מתן תורה.

"תורתי אל תעזבו" – התורה היא מעצמות אין-סוף ברוך הוא, וזהו "אותי אתם לוקחים" שבתורה.

מגיד דבריו ליעקב

כשסיים רבנו הזקן את תורתו על הכתוב "כי לקח טוב נתתי לכם", הורה לבנו חתן הבר-מצווה, לומר תורה שהוא ציווה עליו להכין.

וחתן הבר-מצווה אמר:

"מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל"³. במדרש⁴ מצינו: חמישה שמות יש לנשמה, נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה, והן נחלקות לשתיים – נר"ן וחיה יחידה. נר"ן – פנימיות אורות בכלים. חיה יחידה – אורות מקיפים.

"יעקב" ו"ישראל" הם שני אופנים בעבודת ה'. יעקב – יו"ד עקב, היו"ד רומז ליו"ד שבשם הוי' שבנפש; האיתן של הנשמות. התוקף העצמי של הנשמה ועצמות האין-סוף מאירים בעקב, באנשים הפשוטים. והכוונה היא שגם באנשים הפשוטים מאיר היו"ד של שם הוי' שבנפש על-ידי אמירת אותיות התורה והתפילה באמונה פשוטה. אף שאין הם יודעים פירוש המלות. על-ידי הכוונה לשם שמים הכללית שלהם, מאיר בהם היו"ד של שם הוי' שבנפש. ישראל – ישר-אל, בעלי מוחין שעבודתם במוח וכלב בעבודת ההתבוננות בהשגה שמשפטיו יתברך המושגים בשכל אנושי יש לקיימם בקבלת עול מלכות שמים, מפני שהוא יתברך מצווה המצווה, באותה מידה שמקיימים מצוות החוקים.

3. תהילים קמז, יט.

4. בראשית רבה פרק י"ד.

"מגיד" מלשון המשכה והילוך, "נהרא דנגיד ונפיק"⁵. מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל – חוקיו ומשפטיו העצמיים מעצמות אין-סוף נמשכים על-ידי עבודה של המוח והלב, קיום המשפטים צריך להיות מתוך קבלת עול מלכות שמים, לְקִיּוֹם הַחֻקִּים^{אֲדָרָה הַחֻמָּה}, בדבריו העצמיים של עצמות אין-סוף ברוך-הוא נמשך בעבודה של אמירת אותיות התורה ואותיות התפילה באמונה פשוטה.^{הר"י}

הניגון המעורר והמזכיר

כשסיים חתן הבר-מצווה אמירת תורה זו, היה רבנו הזקן בשמחה רבה, שהכניסה אותו לדבקות עצומה שנמשכה זמן רב. בבית המדרש הגדול ובכל הסביבה הושלך הס, כל העינים היו מוסבות לבימה הגבוהה עליה ישבו רבנו הזקן, חתן הבר-מצווה ואחיו של רבנו הזקן.

עברה שעה ארוכה ורבנו הזקן אמר "כל האומר שמועה בשם אומרו – יראה כאילו בעל השמועה עומד לפניו"⁶ והתחיל לנגן הניגון שלו המכוון לארבעת האותיות של שם הוי' וכנגד ארבעת העולמות אצילות-בריא-יצירה-עשיה, כל תנועה מהניגון שר פעמיים ואת הבבא הרביעית – כמה פעמים.

בשעה שהרבי ניגן היו כל המחשבות, הכוחות והחושים של הקהל הרב שהתאסף בבית המדרש ומסביב לו, מקושרים בניגונו של הרבי. כל תנועה שהרבי שר, עוררה חלק מיוחד של הנפש ואת כל אחד לפי ערכו רומם הניגון ממעמדו ומצבו.

החסידים רבי יוסף כלבו ורבי יוסף קיסעס סיפרו שבשעה שרבנו הזקן ניגן אז את הניגון נזכרו על כל מה שעבר עליהם מיום עמדם על דעתם.

חלת דבש מדגן מעוררת המשכת הלב לתורה

כשסיים רבנו הזקן את הניגון, אמר:

5. ראה דניאל ז, י.

6. ירושלמי. שקלים פרק ב הלכה ה.

בהיותי במזריטש שמעתי ממורי – הרב המגיד ממזריטש – בשם הסבא – מורנו הבעל שם טוב – שחלת דבש מקמח דגן – קארענע לעקאך – מעוררת המשכת הלב לתורה, כי דגן ודבש בשרשם הם כלים לתורה.

רבנו הזקן ברך ואכל חלת דבש ושתה כוסית משקה ואמר לחיים ואחר כך חלקו לכל הנאספים מזונות וי"ש והשמחה רבתה.

אחרי תפילת ערבית, נערכה סעודה ורבנו הזקן אמר תורה. החסידים התוועדו כל הלילה. היתה זו שמחת הבר־מצווה בבית רבנו הזקן.

עלייה לתורה בתפילת מנחה של שבת

בשבת פרשת ויצא אמר רבנו הזקן תורה שלוש פעמים: לפני קבלת שבת, בשעת הקידוש ואחרי מנחה וסעודת שבת. הקידוש וסעודת שבת נערכו בבית המדרש הגדול.

בתפילת מנחה של אותה שבת קרא רבנו הזקן בעצמו בתורה, וציווה שבנו הבר־מצווה יעלה לתורה שלישי.

כל הנוכחים בשעה שחתן הבר־מצווה עלה לתורה, ראו את דבקותו של רבנו הזקן כשהעולה לתורה אמר את ברכות התורה, ושמעו את הקריאה – התפעלו מאוד מאופן קריאתו של רבנו הזקן את הפרשה הקטנה של ארבעת הפסוקים, ויאמר יעקב, קטנתי, הצילני, ואתה אמרת.

רבנו הזקן היה דקדקן ודייקן בטעמי הנגינה ואף שמבטאו של רבנו הזקן היה בהברה אשכנזית, נשמעו בבהירות ההבדלים שבין אלף ועין, חית וכף כמו בהברה ספרדית.

בשעה שרבנו הזקן קרא פרשה זו, אף שקרא את טעמי הנגינה בתכלית הדיוק והזהירות, נשמע בכל זאת בכל פסוק מארבעת הפסוקים הד צלילי בבא אחת מניגונו הידוע, הניגון בן ארבעת הבבות.

שיחה הלכתית עמוקה התפתחה בין הלמדנים הגדולים שחקרו לפשר הדבר מדוע דחה רבנו הזקן את עליתו לתורה של חתן הבר־מצווה עד לשבת ולא ביום החמישי. פילפלו בעניין שאיש הוא בן י"ג שנה ויום אחד, ביום הבר־מצווה הוא רק בן י"ג שנה, כן שוחחו בעניין מקצת היום ככולו.

סברותיהם של הלומדים הובנו היטב אך היה מוקשה להם מדוע לא עלה לתורה בשבת בבוקר ורק בשבת בשעת תפילת המנחה, טעמו של דבר לא ידע אף אחד.

רבי חיים אברהם, בנו של רבנו הזקן, היה אז ילד קטן כבן שש או שבע, והיה רגיל להכנס כל פעם לבית המדרש להאזין לסיפורי החסידים. רבי חיים אברהם היה אף בילדותו מיושב מאוד בדעתו ולא אהב להשתובב.

כשנכנס רבי חיים אברהם לבית המדרש ניגשו אליו כמה אברכים, ביניהם ר' יצחק מיאנוביץ – מספר גדול ומשום כך היה חשוב בעיני רבי חיים אברהם – ושאלו אם שמע הטעם מדוע הורה רבנו הזקן שחתן הבר-מצווה יעלה לתורה בתפילת מנחת שבת ולא בשבת בבוקר.

¹²³⁴⁵⁶⁷אח"ח

רבי חיים אברהם סיפר שבליל שבת למד רבנו הזקן עם אחיו – חתן הבר-מצווה – בספר הזוהר. אני – מספר רבי חיים אברהם – לא הבנתי כלום אך אחי הבין היטב.

משסיימו ללמוד אמר אבי לאחי:

ה"סבא" – הבעל שם טוב – אמר למורי – המגיד ממזריטש – שיש להשתדל כשבר-מצווה עולה לתורה בפעם הראשונה תהא זו בימי הקריאה של יום שני או יום חמישי או בתפילת מנחה של שבת קודש.

ה"סבא" – המש"ך רבנו הזקן לומר לחתן הבר-מצווה – אמר שהקריאה בתורה בימי שני וחמישי היא שעת רצון למעלה כמו הזמן של מנחת שבת בכלל ובהקריאה של מנחת שבת היא הדרגה העליונה ביותר ושעת רעוא דכל רעוין.

אני – מספר רבי חיים אברהם – לא הבנתי מה שדיבר אבי עם אחי, הדבר נגע ללבי והתחלתי לבכות. אחי סיפר לאבי שאני בוכה ואבי קראני אליו ושאל אותי לסיבת בכייתי ואז פרצתי בבכי גדולה יותר בטענה שלא הבנתי כלום ממה שאבא אמר לאחי.

אמר לי אבי כשאפסיק לבכות יאמר לי. הפסקתי לבכות ואבי אמר לי שבעריל – חתן הבר מצווה – שאלני מדוע יעלה לתורה במנחת שבת ולא בשבת בבוקר ועניתי לו מפני שבמנחת שבת אומרים "ואני תפילתי לך ה' עת רצון", הזמן של תפילת מנחה הוא זמן של עת רצון.

שאלתי את אבי:

כל זמן שמתפללים בו הוא זמן טוב ומדוע דווקא בעת שעת תפילת מנחה?
ענה לי אבי:

אצל המלך יש זמן מיוחד בכל יום לקבלת בקשות, אך ישנם מקורבים כאלה שיודעים מתי הוא עת הרצון אצל המלך, ואלה שיש להם מקורב למלך הרי מגישים את הבקשה למלך בשעת עת הרצון.

עד גיל שלוש עשרה שנה – אמר אבי – נקיים מחטא, כשמתמלאות שלוש עשרה שנה נהיים לבר-מצווה ואז בא היצר טוב. היצר טוב מקורב למלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא שליח ה' יתברך לעורר את האדם לעשות מצוות ומעשים טובים ומשום כך עולה הבר-מצווה לתורה בפעם הראשון בשעת רצון של תפילת המנחה.

¹²³⁴⁵⁶⁷ [תוס' 1234567]

(¹²³⁴⁵⁶⁷ "ליקוטי דיבורים" כרך ב עמודים 506-507 רס"רסח)

רבנו הזקן אמר ג' מאמרים

¹²³⁴⁵⁶⁷ [אוצר החכמה]

דודי הרז"א שמע מדודינו הרב נחום מניעזשין⁷ כי הג' מאמרים אשר בסידור שער התפילין הוא מה שאמר רבנו על הבר-מצווה של בניו: אדמו"ר האמצעי, הרב ר' חיים אברהם⁸ והרב ר' משה⁹.

וסיפר כי אדמו"ר האמצעי אמר אשר על הבר-מצווה שלו אמר רבנו הזקן המאמר אשר שמע מרבו הרב המגיד לפני הסתלקותו בשבת פרשת ויצא תקל"ג. ועל ידי זה פתח אצלו שערי חכמה בינה ודעת.

(משיחת כ"ה בשבט תרצ"ו, ספר השיחות ה'תרצ"ו עמ' 113)

7. הרה"ק ר' מנחם נחום בנו של אדמו"ר האמצעי.

8. ראה אודותיו: ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת, תשנ"ז) עמ' 6. התמים חוברת ח עמ' ח [שפ, ב] ואילך. בית רבי חלק א פרק כ"ד (נו, ב).

9. ראה אודותיו: אגרות קודש כרך ז עמ' ט"ו ואילך. בית רבי שם (נו, א). ספר התולדות אדמו"ר הזקן (קה"ת – ארץ הקודש – תשמ"ו) כרך ד עמ' 1192 ואילך.

ביאת המשיח ותחיית המתים

באחת ההתוועדויות שהתקיימו בין החסידים בשמחת הבר־מצווה, היה נושא השיחה אודות ביאת המשיח ותחיית המתים.

נענה אחד החסידים ואמר:

הרבי מחיה מתים. המת הינו קר ובלתי מתרגש. התנועה וההתרגשות מורות על החיות. הישנו יש, קר ובלתי מתרגש כמו המוח? וכשהמוח הקר מבין, משיג ומתרגש מהשגה אלקית — האין זה תחיית המתים!?

תורת החסידות מכניסה אור וחיות בכל דבר, שבכל נברא ונוצר בלי הבדל אם צומח או דומם, חי או מדבר, יש להסתכל בו ולראות את דבר ה' אשר בקרבו המהווהו מחייהו ומקיימו.

(קונטרס תורת החסידות עמ' 7)

כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק

מעלת התמימות של איש פשוט

פעם בהיותו בן תשע שנים סיפר לו רבנו הזקן על תקופת היותו במזריטש, מלפני ומאחרי מזריטש, מהבעל שם טוב, מאביו רבי ברוך ומדודו רבי יוסף יצחק שהיו מאנשי הבעל שם טוב.

כשהיה בן שלוש עשרה שנה והיתה לו כבר הבנה טובה בכל העניינים, התייחס בביטול לעבודת התפילה של איש פשוט, ואמר ואף התבטא על אחד "גם כן חסיד"!⁸⁴

⁸⁴אוצר החכמה

כשדיבר על כך עם רבנו הזקן, אמר לו רבנו הזקן, אכן, זהו חסיד. עליך להתחכך בין זקני החסידים, שהם ימרקו אותך היטב כמו שעשו לי בהיותי במזריטש.

והוסיף רבנו הזקן וסיפר לו שבבואו למזריטש וראה את תפילת ההתלהבות של האנשים שם, חשב שהם בוודאי בקיאים בבבלי וירושלמי, ספרא וספרי, קבלה וחסידות, וכשנכנס בשיחה אתם נוכח לדעת שהם יהודי-עין-יעקב ויודעים כמה הלכות בשולחן ערוך, ואת פנימיות האגדות אין הם יודעים. הוא התאכזב ונפל ברוחו, וגם הוא אמר עליהם "אלה גם כן חסידים!".

כשסיפר זאת הרבי ה"צמח צדק" הוסיף ואמר: רבנו הזקן היה מתברך להגיע למעלת התמימות של איש פשוט, ובשעה שאמר זאת היו עומדות דמעות בעיניו, ה"צמח צדק" התפלא כיצד מגיע לבעל מוחין כמו רבנו הזקן – כיוון המוחין, כי ידוע שדמעות באות מכיוון המוחין.

(שיחת ליל שמחת תורה תש"ו – אוצר סיפורי חב"ד כרך ו עמ' 84)

הכנה ללמוד תורה לשמה

הרבי ה"צמח צדק" סיפר לבנו הרבי מהר"ש, שלקראת הבר-מצווה שלו אמר לו סבו רבנו הזקן: